

PASITRAUKIMAS IŠ KLAIPĖDOS

Vygantas Vareikis

Skaitytojų dėmesiui pateikiamas 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko vado gen. štabo pulkininko A. Breimerio raportas III pėstininkų divizijos vadui atskleidžia, kokiomis sudėtingomis sąlygomis Lietuvos kariuomenei 1939 metų kovo mėnesį teko atsitraukti iš Klaipėdos krašto.

XX amžiaus 4-ajame dešimtmetyje, suaktyvėjus Vokietijos politiniam spaudimui Lietuvai, pavojaus dėl Klaipėdos krašto netekties akivaizdoje buvo pradėti rengti Klaipėdos miesto ir krašto gynybos planai ir stiprinta Klaipėdos krašto gynyba.

1932 metų vasario mėnesį buvo parengtas ir 7-ojo Žemaičių kunigaikščio Butigeidžio pėstininkų pulko vado plk. P. Genio patvirtintas Klaipėdos krašto gynybinis planas, kurį sudarė gynybos nuo jūros pusės, sausumos gynybos bei jūros ir sausumos gynybos sudėtinės dalys.

1932 metais Vyriausiojo Lietuvos kariuomenės štabo įsakymu, 4-ojo pėstininkų pulko 3-ioji ir 6-oji pėstininkų kuopos su ginkluote, amunicija ir karine technika buvo perkeltos į Klaipėdos kraštą ir perduotos 7-ojo Žemaičių kunigaikščio Butigeidžio pulko žinion. Kadangi didžiausia eventuali grėsmė Klaipėdos kraštui grėsė iš Rytprūsių, buvo nuspręsta sustiprinti Pagėgių ruožo gynybą. 1934 metų kovo mėnesį į Pagėgius buvo perkelta dalis 7-ojo pėstininkų pulko.

1934 m. rugsėjo pradžioje į Klaipėdos kraštą buvo perkeltas Lietuvos kariuomenės kavalerijos eskadronas, nuo 1935 m. rugsėjo 25 d. 7-ojo Žemaičių kunigaikščio Butigeidžio pėstininkų pulkui į „pagalbą“ buvo priskirtas 3-iasis kavalerijos pulkas, įtrauktas į Tauragės priedangos rinktinę. Rengiantis Klaipėdos krašto gynybai Butigeidžio pulkas buvo reorganizuotas į didžiausią visoje III pėstininkų divizijoje pulką ir tapo vienu iš trijų priedangos pulkų Lietuvoje, kuris buvo sukomplektuotas naujausia ginkluote ir technika. 1934 metais iš 3-iojo 7-ojo Žemaičių kunigaikščio Butigeidžio bataliono buvo atkurtas 6-asis kunigaikščio Margio pėstininkų pulkas, kurio dalis ir toliau buvo dislokuota Klaipėdos miesto kareivinėse.¹ 1935 m. Plungėje buvo suformuotas II pulko batalionas, tad kariniai komunikaciniai ryšiai tarp Klaipėdos ir Plungės buvo pastovūs.

1938 metais, pablogėjus politinei padėčiai Klaipėdos krašte ir sustiprėjus vokiečių provokacijoms, čia stovėjusiuose pulkuose buvo paskelbta ypatingoji padėtis, daliniams buvo įsakyta skirti ypatingą dėmesį sienos su Vokietija apsaugai ir pasirengti vykdyti Klaipėdos krašto gynybos planą, tikintis suaktyvėjusio Vokietijos politinio ir karinio spaudimo.²

1939 metais Žemaičių kunigaikščio Butigeidžio pėstininkų pulkui buvo duodami įsakymai nesikišti į vietos politiką, nereaguoti į Klaipėdos krašto seimelio priimamus sprendimus, vykdyti tik būtinąsias gynybos priemones, o kilus neramumams padedant Lietuvos šaulių sąjungos XX rinktinės dalims saugoti ir ginti tik svarbiausius centro valdžios objektus: geležinkelį, Lietuvos banko ir pašto pastatus. Buvo įsakyta nesikišti į riaušių, jeigu tokios kiltų, malšinimą, o šį darbą palikti autonominei Klaipėdos krašto policijai.

Tačiau jeigu Vokietija būtų pradėjusi karinę operaciją Klaipėdos krašte, čia dislokuotos Lietuvos kariuomenės dalys pagal parengtus planus vykdydamos priedangą turėjo trauktis į Lietuvos

¹ Divizijos vado įsakymai. Nuorašai, 1935. LCVA, f. 511, ap. 1, b. 389, l. 87.

² Klaipėdos miesto gynimo planas ir schemas. Klaipėdos krašto valstybinės pasienio policijos pranešimai Klaipėdos įgulos viršininkui apie vokiečių veiklą Klaipėdos krašte, 1932–1932. LCVA, f. 511, ap. 1, b. 325, l. 48.

gilumą. 1939 m. kovo 22 d. Lietuvai priėmus Vokietijos reikalavimus, Lietuvos kariuomenės dalys turėjo skubiai palikti Klaipėdos kraštą.

Generalinio štabo pulkininko A. Breimerio raportas atskleidžia nervingą tų dienų padėtį, įtampą, lietuvių karių pasirengimą atlikti pareigą ir vykdyti įsakymus politinės valdžios sutrikimo ir koordinacijos stokos fone.

Lietuvos Respublika

6-tas pėstininkų
P. K. Margio pulkas
Rikiuotės dalis

1939 m. balandžio mėn. 3 d. III-čios Pėstininkų Divizijos V a d u i
Nr. 424
PLUNGE

Nuotrašas
Slaptas-asmeniškai

R a p o r t a s

Sąryšyje su 6. pėst. pulko mobilizacijos centro pakeitimu, pulko dalinių stovėjusių KLAIPĖDOJE turto evakuacija buvo pradėta s. m. III. 20 dieną iš ryto. Tą dieną į KRISTINGA buvo pervežta apie 10 autosunkvežiminių ginklų. III. 21 dieną ginklų gabenimas į KRISTINGĄ buvo tęsiamas. Žinių, kad teks apšleisti KLAIPĖDĄ, neturėjau jokių. Tik iš gandy ir iš visos nuotaikos aplinkumoje buvo matyti, kad KLAIPĖDOJE neišsilauksime, ir atrodė, kad KLAIPĖDĄ greitai teks apšleisti.

Paskutinėmis dienomis padėtis pasidarė įtempta taip, kad atrodė nebepakenčiama. Apie kareivines už jo įtartinai asmenys, vokiečių organizacijose vyko kam tai pasirengimui, buvo gūnamos įvairios žinios, kad vokiškosios organizacijos ginkluojasi pistoletais ir yra pasirengusios kiekvienu momentu pulkti kareivines. Kad toks iš vokiškų organizacijų pusės nusistatymas ir pasirengimas vyko buvo žinoma iš gautų apie tai pranešimų. Pranešimus padarė užverbuoti SA nariai. Tiems pranešimams aš daugeliu nuosimčių tikėjau, nes anksčiau patyriau, kad tie asmenys teikė ne maloningas žinias. Tėko griebtis apsaugos priemonių, kad nebūt netikėtai užpuoliami arba išprovokuojami. Nuolatos buvo perspėjami karininkai, nakties metu buvo sustiprinta kareivinių išorė apsauga, per naktį pačiose kareivinėse sustiprinta, paskutinėmis dienomis beveik visi karininkai per naktį išbuvo kareivinėse. Visi ir karininkai ir kareiviniai buvo įtempti ir nebepasilsėdavo kiek reikia. Dvasiniai atsparumas nesumažėjo, atbulai, kautis nuotaika per visus pakilus, nes per paskutinius penkis mėnesius vokiečių įžulumas ir nuolatiniai karių įžeidinėjimai kariuose sukėlė prieš vokiečius didžiulą neapykantą.

Per III. 21 dieną turto išvežimas į KRISTINGĄ vyko normaliai. Dienos metu jokių sutrukdyimų neįvyko. Mieste gaudijama iš pat ryto įtemptas. Buvo gūnama daug paklaidų dėl padėties. Jokių konkrečių paaiškinimų pulko pareigūnai niekam nesuteikė, nes dėl padėties patys nebuvo tikri. Apie vidurdielį mieste kilo panika. Žmonės pradėjo bėgti iš miesto įvairiomis kryptimis. Gatvėse nuolat stovėjo traukiami sunkvežimiai iš miesto bėgančių žmonių vartai. Golešinkelio stotis perkrauta. Vokiečių organizacijų žmonių niekur nematyti, kas niškiai liudijo, kad kam tai rengiamasi. Buvo gautos pakartotinės žinios, kad tų organizacijų žmonės apginkluojami. Golešinos pranešimų buvo, kad naktį iš III. 21 ir 22 dieną puls kareivines. Pranešimai be-

- 2 -

veik visi vienodi buvo.

III.21 d.vakare prie kareivinių pradėjo rinktis žmonių minia. Apgulė tvoras, pradėjo sukauti. Girdėjosi užgauliojanti lietuvių ir Lietuvos kariuomenę šūkiai. Užkirsti nedraugiškai nuotaikai plėstis ir kad neprieitų prie rimtesnio konflikto, buvo pasiųsti patruliniai minią nuo tvorų ir iš gatvės ties kareivinėmis pašalinti. Tai buvo įvykdyta. Apie 22-23 valandą buvo pastebėta, kad vokiškųjų organizacijų žmonės pavieniui ir grupėmis vyksta į mišką šiau.-vakar. nuo kareivinių. Buvo pasiųsti du žvalgomieji patruliniai, kurie susibūrusius pasėkė. Susibūrusieji jokio veiksmo link kareivinių nevykdė, bet naktį laiką pabuvę išsiskirstė. Apie 24 val. iš civilijos stabo paaiškėjo galutinai, kad KLAFEDOS krastas perleidiama Vokietijai. Buvo aišku, kad evakuacijai beliko nepilna para. Turto evakuoti buvo likę labai daug. Teko griebtis darbo. III.22 d. jau pirma valandą kareivinių rajone buvo kraunami autosunkvežiniai. Per visą naktį buvo vykdoma evakuacija. Pavadota tam tikslui trys sunkvežiniai po tris ir vienas pusantros tonos. Niekas iš karių nemiegojo, visi paskirstyti pareigomis: kas apsaugojimui, kas darbui. Kareivinėse būdavo viena kuopa su sunk. kulk. būriu pasirengusi kiekvienu momentu kautis. Toks būdėjimas vykdomas jau kelinta naktis.

Paplentėje tarp KLAFEDOS ir KRETINGOS grioviuose primėtyta daug privačios mantos. Pasirodė, kad vokiškųjų organizacijų žmonės stabdo važiuojančius su manta iš KLAFEDOS vežimus ir juos krečia. Gal tik prisidengia tuom, kad krečia pažiūrėti ką veža, gal tai atlikinėja ir pasipelnimo tikslu, nes niekas jiems nesipriešina. Irivatus asmenys ir priešintis negali, nes kurie krečia, visi grasina pistoletais. Šis reiškinys iššaukė tai, kad kariškus autosunkvežinius apsaugoti teko skirti stiprią sargybą. Iš pradžių kariški autosunkvežiniai nebuvo liečiami. 22 dieną paryčiu pradėjo stabdyti ir kariškus autosunkvežinius. Jų šoferiams ir sargybai buvo įsakyta nestoti, o važiuoti pilnu greičiu. Sargybai buvo įsakyta žiūrėti, kad nebūtų išprovokuota. Jei tildume pultų, gintis. Prie KRETINGALĖS vieną sunkvežinį puolė 6 ginkluoti pistoletais vokiškųjų organizacijų žmonės. Sunkvežimis nestojo, o kareivis, sėdėjęs prie šoferio, paleido du išpėjamus šūvius. Tuom incidentas ir pasibaigė. Daugiau per visą evakuaciją incidentų nebuvo. Bet dirbti prisėjo tokiose aplinkybėse, kurios reikalavo dirbti esant ginkluotiems ir kiekvienu momentu pasirengus kautis.

III.22 dieną jau 7 val. žmonės pradėjo rinktis prie kareivinių. Buvo paskirti patruliai gatvėje prieš kareivines tvarką palaikyti ir buvo iškviesta policija. Pasirodė, kad policija dirba uoliai ir nuoširdžiai tvarkydama minią. Kariški patruliai buvo nuimti. Iš minios nuolat buvo girdimi įžeidžiantieji šūkiai.

Iš pat ryto KLAFEDOS stotyje buvo pareikalauti vagonai evakuoti įvairių pulko turto. Dabar evakuacija vyko ir į KRETINGĄ ir į stotį. Be to, buvo reikalauta telefonu iš KRETINGOS ir TELSIŲ komendantų atsiųsti pagalbą privačių autosunkvežinių. Apie 16 val. atvažiavo du sunkvežiniai iš KRETINGOS. Vėliau dar du. Kai kas iš jų dirbo sąžiningai, o kai kas - pirmą progą pasitaikius pabėgo. Jokios kitokios pagal-

- 3 -

bos pulkas nė iš niekur negavo. Viską atliko savo priemonėmis ir jėgomis.

Apie 9 val. mieste pradėta kabinti vėliavos. Iš pradžių KLAIPĖDOS krašto ir Vokietijos su svastika, o vėliau KLAIPĖDOS krašto pašalintos, vien Vokietijos paliko. Vokiečių tarpe didžiulis entuziazmas, lietuvių tarpe nusiminimas ir paniškos bėgimas.

Minia prie kareivinių dingo. Apie 11 val. prašygiuoja pro kareivines SA vienuolika sturmų. Pasiklidę gandai, kad 16 val. vokiečių kariuomenė įžengs į miestą. Visose Centro Valdžios įstaigose Seimininkauja SA žmonės. Dar apie 9 - 10 val. kai kurie Centro Valdžios įstaigų viršininkai kreipėsi į mane, klausdami kokius parėdymus aš jiems duosiu. Atsakiau, kad jie parėdymus turi gauti iš savo tiesioginių viršininkų. Gavau atsakymą, kad jiems įsakyta klausyti manęs. Taip sakė KLAIPĖDOS maistinės viršininkas p. VAINAUCKAS.

Iš to, kad įstaigų viršininkai jau III.22 d. apie 9-10 val. nežino ką jie turi daryti, ir iš to, kad tuo pačiu metu Centro Valdžios įstaigose jau Seimininkavo vokiškų organizacijų žmonės, patyriau karčią tiesą, kad stoka bet kokios organizacijos.

XX Saulių rinktinė buvo laikoma kaip reali pajėga KLAIPĖDOS krašte. Keikalui esant, jai buvo numatyti operatyviniai uždaviniai - sugauti Centro Valdžios įstaigas. Pasitikėti kaip realia pajėga, šiuo kritisku momentu, pasirodė didžiulė klaida. Saulius prisėjo nuginkluoti iš III.21 į 22 d. naktį. Jų ginklai buvo pergabenti į kareivines. Nuginklavus sugriuvo visokie operatyviniai planai ir buvo atsidurta prieš minios Seimininkavimą. Panaudoti 6. PP delinius, buvusius KLAIPĖDOJE, Centro Valdžios įstaigas sugauti, buvo lygu išsibarsčius siaučiančioje minioje sutirpti. Neėjau niekam į pagalbą, o patariau KLAIPĖDOS krašto Gubernatoriui pareikalauti iš Direktorijos griebtis policinių priemonių, kad atstatyti tvarką. Patsai apie 1130 val. nuvykau į Direktoriją pas Dr. BETCHMĄ, kuris tuo momentu laikinai ėjo Direktorijos Pirmininko pareigas, išsėdėčiau jam momento rimtumą ir paklausiau, ką Direktorija mano daryti. Jis čia pat prie manęs pasisukė du policijos komisarų ir jiems įsakė griebtis priemonių tvarką išlaikyti. Telefonu pasiskambino dar kai kuriems žmonėms, tą patį įsakydamas. Dar pasiteiravau dėl vokiečių kariuomenės atvykimo į KLAIPĖDĄ. Jis pareiškė, kad III.22 dieną vokiečių kariuomenė neatvyks. Paprašiau, kad tai būtų paskelbta žmonėms. Apie 13-14 val. įautėsi įsisiūbavusios minios aprėmimas.

Viena didžiulė klaida - Saulių operatyvis panaudojimas, kas pastatė prieš minios Seimininkavimą, o kita - neinformavimas savo laiku Centro Valdžios įstaigų viršininkų apie padėtį ir nedavimas jiems savo laiku reikiamų nurodymų, kaip jie turi elgtis ir ką daryti.

Tas viskas turėjo būti organizacijos pagrinde. To nebuvo ir liko vien chaosas.

Dar vienas didžiulis organizacijos trūkumas pasireiškė tai geležinkelio tarnyboje. Pulkas iki III.22 d. 21 val. buvo pakrovęs virš aštuoniasdešimt vagonų įvairaus turto išgabenimui. Pakrautas eselonas turėjo išeiti iš KLAIPĖDOS stoties iki 22 valandos. Pasirodė, kad KLAIPĖDOS stotis negali eselonui duoti garvežių. KRAILINGO stotyje stovi

- 4 -

du garvežiai. Dėl kokių tai priežasčių KRETINGA KLAIPĖDAI garvežio neduoda. KRETINGOS komendantas telefonu pranešė man, kad statomos kokios tai sąlygos-jei neduosim tam tikro vagonų skaičiaus, tai mums neduos garvežio. Činčas tęsėsi keletą valandų ir, pagaliau, buvau priverstas griežti grasinimų. Per KRETINGOS komendantą perdaviau KRETINGOS stotiai, jei garvežys neišvažiuos per tam tikrą laiką iš KRETINGOS į KLAIPĖDĄ, į KRETINGOS stotį atvyks baudžiamoji ekspedicija, kuri ten pavartos ginklą. Tai buvo pakartota du kartus. Ir tik po to garvežys buvo lautas. Atvykęs garvežys į KLAIPĖDOS stotį sugaišo pusantros valandos, kol pagaliau, grasinant kaip ir KRETINGAI, buvo prikabinas prie ešelono. Čia didžiulį trukdymą darė stoties budėtojas. Pagaliau III.23 d. 0230 v. ešelonas išėjo iš KLAIPĖDOS stoties.

Dar pažymėtina du kart minios įsiveržimas į kareivinių kiemą. Vieną kartą įsiveržė išlaužus šiauriniame rajono pakraštyje tvorą. Minia buvo išmesta jėga, nevartoję ginklo. Kitą kartą pro pulko vartus. Irgi buvo išmesta, atstumiant ir uždarant vartus, ginklo nevartojęs.

III.23 d. 0245 v. pulko daliniai pradėjo žygį iš kareivinių kiemo, kad iki tos pat dienos 0700 v. peržengtų KLAIPĖDOS krastą ir KLATUVOS sieną. Žygiuota su apsauga. Trukdymų neįvyko jokių. Iračioje vorą sekė autosunkvežimiuose vokiskų organizacijų daliniai. Iki užpakalinės saugos kartais prisiartinavo iki 300 metrų. Jokių įvykių žygio metu nebuvo. Išėinant iš kareivinių prieš 0300 val. buvo nusiųsti į Gubernatūrą du karininkai. Jie buvo palikti perduoti kareivines ir jiems buvo įsakyta perduoti DirekTORIJAI, kad kariuomenės daliniai apleidžia kareivines, kad DirekTORIJA kareivinių apsaugai išstatytų policijos postą. Policijos postas atvyko į kareivines tik III.23 d. 0600 v., kur jau senai šeiminkavo minia.

Rubežius pereitas III.23 d. 0740 v. Prie rubežiaus išstatyta užtvora- būrys su dviem sunk. kulk. Kiti daliniai nuvesti ir sutalpinti KRETINGOS mieste. Visi labai išvargę, dvi paras visai nemiegoję ir be poilsio. Buvo įsakyta pavalginti žmones, paskyrus tarnybą, leisti ilsėtis. Atrodė, kad padaliniai daug nuosimčių kautingumo nustoję ir dėl nuovargio, reikalui esant, sunkiai kautųsi. Sanitarinės pagalbos daug kas kreipėsi. Pagalbą suteikus evakuojamų atsirado labai mažai. Didesnė karininkų ir kareivių dalis, nors dėl susirgimų ir turėjo teisę apleisti rikiuotę, bet neapleido, pasiliko, kas liudijo, kad dvasinis atspatumas nesumažėjęs nė kiek. Pailsėjęs, sekančią dieną nekautingų liko mažas nuosimtis.

Gen.št. pulkininkas /-/ BRIMMIS,
Pulko vadas

Kapitonas /-/ SIEMAS,
Pulko adjutantas

Nuorašas tikras.

Gen.št. pulkininkas lt. Audriusartys
III pėst. divizijos štabo I skyr. viršininkas